

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Α ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΑΤΡΑ 1880-1920. Οικονομία, Κοινωνία,
Πολιτισμός. Η εικόνα της πόλης την
"Όμορφη Εποχή"

ΘΕΜΑ ΟΜΑΔΑΣ: Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΕΡΓΑΣΤΗΚΑΝ: ΙΩΑΝΝΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ,
ΕΥΓΕΝΙΑ ΤΟΥΤΟΥΝΗ, ΝΙΚΟΛΙΤΣΑ ΦΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ,
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΣΚΑΛΤΣΑ, ΦΩΤΕΙΝΗ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ,
ΤΑΣΟΣ ΣΟΦΟΥΛΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....2

ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑΤΑ

- ΘΕΑΤΡΟ.....3
- ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ.....5
- ΣΙΝΕΜΑ.....9
- ΜΟΥΣΙΚΗ.....10
- ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ.....11
- ΓΙΟΡΤΕΣ.....14

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....17
- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....17

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Την αξιομνημόνευτη στην ιστορία της πόλης μας «belle époque», η κοινωνία της Πάτρας γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Εκτός από τον οικονομικό τομέα, όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε η ανάπτυξη του εμπορίου, μεγάλη άνθηση παρατηρήθηκε στον πολιτιστικό τομέα που έθεσε τις βάσεις για μια πλειάδα πολιτιστικών δρωμένων. Την καθοριστική αυτή περίοδο για την πολιτιστική εξέλιξη της πόλης μας τέθηκαν τα θεμέλια για την ανάπτυξη των τεχνών. Αρχικά, με την οικονομική υποστήριξη των εμπόρων της Πάτρας διευθετήθηκε το θέμα της κατασκευής του **Θεάτρου**, κάτι που απασχολούσε ιδιαίτερα τους πατρινούς την περίοδο αυτή. Το γεγονός δημιούργησε μεγάλες προοπτικές στην καλλιτεχνική ζωή της πόλης. Παραταύτα, αρκετά ήταν τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στην πορεία, που σχετίζονται κυρίως με την κακή και πτωχή οργάνωση των θεατρικών παραστάσεων.

Εν συνεχεία, πρόοδος παρατηρήθηκε στον τομέα της **μουσικής**. Αυτή ξεκίνησε με τον σχηματισμό της Μπάντας του Δήμου. Στην πορεία αρκετά μουσικά σχήματα δημιουργήθηκαν με αποτέλεσμα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα να καταγράφονται έξι διαφορετικές Μπάντες.

Μια μεγάλη, πρωτοποριακή πολιτισμική εκδήλωση υπήρξε αυτή του **Θεάτρου Σκιών**. Ο Καραγκιόζης, ο κεντρικός ήρωας της λαϊκής παράδοσης, ταυτίζεται με τον εξαθλιωμένο Έλληνα την περίοδο της Τουρκοκρατίας και σατιρίζει ασταμάτητα προκαλώντας στους θεατές το γέλιο. Στις παραστάσεις κυριαρχούσαν και άλλοι βοηθητικοί ήρωες όπως για παράδειγμα ο Μορφονιός, ο Χατζηαβάτης, η Αγλαΐα κ.α. Την καθοριστική ανανέωση του Θεάτρου Σκιών κατόρθωσε ο καραγκιοζοπαίχτης Δημήτριος Σαρδούνης πετυχαίνοντας την μετάβασή του από τούρκικο σε καθαρά ελληνικό θέαμα.

Ύστερα από το Θέατρο Σκιών, ο **κινηματογράφος** αποτέλεσε την επόμενη πολιτιστική καινοτομία στην πόλη της Πάτρας. Η προβολή ταινιών, μετέτρεψαν τον κινηματογράφο στο πιο διαδεδομένο μέσο ψυχαγωγίας της εποχής. Σημαντικές κινηματογραφικές εκπλήξεις προκάλεσαν στο κοινό την συγκίνηση!

Η μεγαλύτερη αποκριάτικη εκδήλωση, το **Καρναβάλι της Πάτρας**, θεωρείται το αποκορύφωμα της πολιτιστικής εξέλιξης της πόλης. Η χιουμοριστική διάθεση που διακατέχει το πλήθος των καρναβαλιστών, οι

οποίοι αποτελούνται από άτομα κάθε κοινωνικής τάξης και κάθε ηλικίας κυριαρχεί καθ' όλη τη διάρκεια της Καρναβαλικής περιόδου. Το Καρναβάλι αποτελεί κάθε χρόνο πόλο έλξης φίλων επισκεπτών του, οι περισσότεροι από τους οποίους παρελαύνουν, στην παρέλαση της Κυριακής που τελειώνει με την καύση του βασιλιά Καρνάβαλου. Έθιμα όπως τα μπουρμπούλια, ο γάμος της Γιαννούλας της κουλουρούς, ο αυγοπόλεμος και η Τσικνοπέμπτη συνοδεύουν το πνεύμα χαράς του Καρναβαλιού.

Τέλος, **εθνικές και θρησκευτικές γιορτές** λάμβαναν χώρα στην πόλη της Πάτρας και είχαν κυρίαρχο ρόλο. Μέσα από τη διεξαγωγή **πανηγύρεων και εμποροπανηγύρεων**, δίνονταν η ευκαιρία στους πολίτες να φέρουν στη θύμησή τους παραδόσεις και παλιά έθιμα που πιθανόν είχαν ξεχαστεί με αποτέλεσμα να διασκεδάζουν και να ψυχαγωγούνται.

ΘΕΑΤΡΑ

Την αξιομνημόνευτη εποχή της «Belle époque» η κοινωνία της Πάτρας γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Εκτός από τον οικονομικό τομέα η πολιτιστική εξέλιξη ήταν μεγάλη. Τα θέατρα της εποχής ήταν αυτά που έθεσαν τα θεμέλια για μια πολιτισμική Πάτρα.

Το Δημοτικό Θέατρο «ΑΠΟΛΛΩΝ», που βρίσκεται στην πλατεία Γεωργίου Α΄, χαρακτηρίζεται ως το εντυπωσιακότερο αρχιτεκτονικό στολίδι της Πάτρας, ενώ είναι ένα από τα πρώτα θέατρα όπερας στην Ευρώπη. Κατασκευάστηκε το 1872, βάσει των σχεδίων του Γερμανού αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλερ και με την οικονομική συνεισφορά των εμπόρων της Πάτρας.

Το θέατρο Απόλλων ήταν ένα θέατρο που στόλιζε την Πάτρα όχι μόνο πολιτιστικά αλλά και αισθητικά. Πιο συγκεκριμένα λοιπόν, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το θέατρο ήταν μια κατασκευή του Ευρωπαίου φημισμένου αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλερ. Ο Τσίλερ ήταν γνωστός τόσο για τα καλλιτεχνήματα και τα κομψοτεχνήματά του, όσο και για τις τεράστιες αμοιβές του. Μέσα από αυτό λοιπόν μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η Πάτρα την εποχή εκείνη (1880-1920) ήταν μια αρκετά εύπορη μεσογειακή πόλη που προσπαθεί να επιδείξει τον πλούτο της με κάθε τρόπο.

Το μέλλον του θεάτρου είναι ένα θέμα που απασχόλησε πολύ εκείνη την εποχή και σε καλλιτεχνικό επίπεδο.

Η πρεμιέρα έγινε στις 10 Οκτωβρίου 1872 και θα μείνει για πάντα χαραγμένη στη θεατρική ιστορία της πόλης. Το θέατρο Απόλλων άνοιξε τις πύλες του στους θεατρόφιλους της πόλης με την παράσταση «Ο χορός των μεταμφιεσμένων» του Βέρντι.

Στα χρόνια που ακολούθησαν μετά την πρεμιέρα, το θέατρο έζησε πολλές στιγμές ακμής και μπορούμε να πούμε πως οι Πατρινοί αγάπησαν την όπερα. Σημαντικοί θίασοι εκτέλεσαν πλήθος έργων λυρικού ρεπερτορίου και όλα τα στοιχεία δείχνουν πως ειδικά το Ιταλικό μελόδραμα των Βέρντι, Ντονιτσέτι, Ροσσίνι, Απολλόνι, Μαρκέτι είχαν σταθερή αξία στις προτιμήσεις του κοινού. Βεβαίως τα προβλήματα δεν έλειπαν. Προβλήματα που είχαν να κάνουν με την κακή οργάνωση των παραστάσεων, τις φαύλες εργολαβίες, την πτώχευση των οργανωτών, τους λιγοστούς θεατές αλλά και την άρνηση του δήμου να χρηματοδοτήσει τη λειτουργία του θεάτρου.

Αργότερα ονομαστοί θίασοι επισκέφτηκαν την Πάτρα με σημαντικούς ηθοποιούς της εποχής ως θιασάρχες, με ρεπερτόριο του ευρωπαϊκού θεάτρου. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η κρίση στην αγορά σταφίδας έφερε το τέλος σε παραστάσεις ιταλικού μελοδράματος και από το 1910 στην σκηνή του Απόλλωνα κυριαρχούν ελληνικοί θίασοι όπως του Ανδριανόπουλου, Κοτοπούλη, Βερώνη, Ταβουλάρη, Παρασκευοπούλου, Λεκατσά κ.α.

Το Θέατρο Απόλλων είναι ένα θέατρο το οποίο διακοσμούσε την πόλη προκαλώντας τον θαυμασμό τόσο των Πατρινών όσο και των επισκεπτών της. Ήταν ένα πολιτισμικό στολίδι που φιλοξένησε ονομαστούς, ξακουστούς θιάσους, φανερώνοντας έτσι την τότε οικονομική ανάπτυξη της πόλης. Δεν προσέλκυσε όμως το ενδιαφέρον του απλού λαού που αποτελούσε την μεγαλύτερη μερίδα της τότε κοινωνίας καθώς η υπερβολική του χλιδή, το ακριβό εισιτήριο και η διαφορά στο πολιτισμικό και κοινωνικό επίπεδο μεταξύ απλών πολιτών και μεγαλοαστών που αποτελούσαν το κοινό αυτών των παραστάσεων έκαναν τον απλό λαό να αποστασιοποιηθεί από το θέατρο.

ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ

Ένα άλλο είδος θεάτρου που αναπτύσσεται την εποχή της «belle époque» και τραβά αρκετά το ενδιαφέρον του κόσμου είναι το Θέατρο Σκιών.

Ο Καραγκιόζης είναι κεντρικός χαρακτήρας του παραδοσιακού Ελληνικού και Τουρκικού Θεάτρου Σκιών, το οποίο σε πολλές περιπτώσεις αποκαλείται με το όνομα του πρωταγωνιστή του. Στα Τούρκικα ονομάζεται Karagöz που σημαίνει μαυρομάτης.

Στην Ελλάδα ο Καραγκιόζης, ως λαϊκός ήρωας, εκπροσωπεί το φτωχό, εξαθλιωμένο, πονηρό Έλληνα, στο περιβάλλον της Τουρκοκρατίας. Ο εξελληνισμός του Καραγκιόζη, πραγματοποιήθηκε στην Πάτρα, από τον καραγκιοζοπαίχτη Δημήτριο Σαρδούνη ή Μίμαρο, κατά τα τέλη του 19ου αιώνα.

Ο κεντρικός ήρωας είναι καμπούρης και περιστοιχίζεται από την οικογένειά του, το φίλο του Χατζηαβάτη, το θείο του Μπάρμπα-Γιώργο και άλλους χαρακτήρες. Ζει σε παράγκα (Η παράγκα του Καραγκιόζη), είναι ξυπόλητος και μένει απέναντι από το σεράι (το παλάτι) του Βεζίρη.

Τα θέματα των έργων του Θεάτρου Σκιών είναι συνήθως σκωπτικά - σατιρικά, προκαλώντας γέλιο στους θεατές ενώ πολλές φορές αναφέρονται σε πραγματικά ζητήματα που ενδιαφέρουν τον κόσμο.

Οι χαρακτήρες

Σε κάθε έργο μπορεί να αναφέρονται και άλλοι βοηθητικοί χαρακτήρες, αλλά οι πιο συνηθισμένοι από αυτούς είναι:

- Ο Χατζηαβάτης, δούλοπρεπής φίλος του Καραγκιόζη, συνήθως κάνει θελήματα του Πασά (πχ. τελάλης)
- Το Κολλητήρι, ο Κοπρίτης και ο Πιτσικόκος, τα τρία παιδιά του Καραγκιόζη (ή και Κολλητήρια, όταν τα φωνάζει όλα μαζί)
- Η Αγλαΐα, η γυναίκα του Καραγκιόζη
- Ο Μπάρμπα-Γιώργος, μεγαλόσωμος βλάχος (με την ανάλογη προφορά) που φορά φουστανέλα, δυνατός και γενικά αγριάνθρωπος, συνήθως

δέρνει το Βελιγκέκα για να προστατεύσει τον ανιψιό του, τον Καραγκιόζη

- Ο Σταύρακας (Σταύρος), μάγκας, κουτσαβάκης
- Ο Σιορ Διονύσιος ή Νιόνιος, Ζακυνθινός με Ιταλική παιδεία, με έντονη επτανησιακή προφορά
- Ο Μορφονιός, "μαμάκας", με μια τεράστια μύτη, ο οποίος πιστεύει ότι είναι ωραίος.
- Ο Εβραίος, συνήθως πλούσιος
- Ο Βελιγκέκας, φύλακας στο σεράϊ, συνήθως χτυπάει τον Καραγκιόζη κάθε φορά που θέλει να μπει μέσα
- Ο Βεζύρης
- Η κόρη του Βεζύρη, αντικείμενο πόθου του Καραγκιόζη

Η απαλλαγή του Καραγκιόζη από τα Τούρκικα στοιχεία, θα γίνει με πολλή σοφία από τον Δημήτριο Σαρδούνη ή Μίμαρο στα 1890 στη Πάτρα. Μεγάλος μάστορας και μίμος, χτενίζει από τα αισχρά λόγια και τις άσεμνες εκφράσεις και κινήσεις τον Καραγκιόζη, και σιγά - σιγά του δίνει τη φόρμα που βλέπουμε και σήμερα. Με τον καιρό, γίνεται πια Σατιρικό Θέατρο. Χρησιμοποιώντας την παλιά εξουσία (Πασά, Βεζυροπούλα, Βεζύρη, Βεληγκέκα), πρόσωπα που δεν υπήρχαν στο Τούρκικο Θέατρο Σκιών, σατιρίζει την καινούργια εξουσία.

Ο Δημήτριος Σαρδούνης που με τον καιρό έγινε Μίμαρος ανανέωσε το θέατρο σκιών. Στα χρόνια του Μίμαρου υπήρχαν δύο σχολές θεάτρου σκιών: η τούρκικη που ήθελε τον Καραγκιόζη χυδαίο και βωμολόχο αλλά και η ηπειρώτικη που τον ήθελε να μην έχει αυτά τα χαρακτηριστικά.

Ο Μίμαρος ήταν θεατής και στα δύο είδη του Καραγκιόζη και από ότι φαίνεται καμία από τις δύο σχολές δεν τον ικανοποιούσε, παρά το γεγονός ότι του άρεσε ιδιαίτερα το θέαμα των σκιών. Έτσι λοιπόν ο Μίμαρος αναζητάει έναν άλλο τρόπο έκφρασης, γιατί φαίνεται πως ήταν ανήσυχο πνεύμα και καταλήγει στην δημιουργία μιας δικής του σχολής Καραγκιόζη. Η σχολή αυτή παρουσιάζει τον Καραγκιόζη πάντα φτωχό, άνεργο και άτεχνο που αναλαμβάνει όποιο επάγγελμα τελαλήσει ο Χατζιαβάτης. Είναι ετοιμόλογος και αστείος, πονηρός, καμπούρης προκαλεί τα γέλια με τις γκάφες και τα παθήματα του. Παρουσιάζεται πάντα κακοντυμένος και άσχημος παρόλα αυτά

όμως διαθέτει απέραντο λεπτό αλλά και σαρκαστικό χιούμορ. Είναι ένας τύπος που αντιπροσωπεύει τον μέσο έλληνα εκείνης της εποχής.

Κρατάει από τον Τουρκικό Καραγκιόζη μόνο την ονομασία (Μαυρομάτης) αλλά και τον Χατζιαβάτη, τους οποίους ενοποιεί σύμφωνα με τα πρότυπα της εποχής. Βέβαια στο Μίμαρο οφείλουμε και την διαμόρφωση των σκηνικών έως σήμερα, καθώς ήταν αυτός που έφτιαξε την πρώτη σκηνή από πανί τοποθετώντας αριστερά την παράγκα του Καραγκιόζη και δεξιά το σαράι. Με αυτό ήθελε να ξεχωρίσει από την μια πλευρά τον απλό λαό και από την άλλη την εξουσία, για να καταδείξει την ύπαρξη της ανισότητας που συναντάται διαχρονικά σε κάθε τόπο.

Έτσι λοιπόν στήνεται το πρώτο θέατρο σκιών στην Πάτρα. Η πρώτη παράσταση δίνεται στην σημερινή τοποθεσία του ηλιακού ρολογιού από τον Μίμαρο. Το εισιτήριο της πρώτης παράστασης ήταν αρκετά φθινό αντικατοπτρίζοντας την οικονομική δυσχέρεια των χαμηλών στρωμάτων στην Πάτρα. Το έργο που παιζόταν ήταν «ο Καραγκιόζης και το καταραμένο φίδι» με μεγάλη απήχηση. Επιπλέον μικρές παραστάσεις Καραγκιόζη δίνονταν ακόμα και σε καφενεία, διότι η προβολή των προβλημάτων των λαϊκών στρωμάτων από τον Καραγκιόζη, έκαναν τον λαό να ταυτιστεί μαζί του. Τέλος το χιούμορ και οι έξυπνες ατάκες έκαναν τον Καραγκιόζη ακόμα πιο αγαπητό στο κοινό.

Εν κατακλείδι το Θέατρο Σκιών είναι ένα είδος θεάτρου που σε αντίθεση με το Θέατρο Απόλλων προσέλκυσε το ενδιαφέρον και την αγάπη του απλού κόσμου. Το Θέατρο Σκιών το οποίο διαμορφώθηκε από τον Μίμαρο για να εκφράζει τα προβλήματα και τις ανησυχίες του λαού, φανέρωνε το χάσμα που υπήρχε ανάμεσα στην μεγαλοαστική τάξη και τους απλούς πολίτες. Ο Καραγκιόζης λοιπόν ήταν ένας ήρωας που το Πατραϊκό κοινό ταυτίστηκε μαζί του και είχε μεγάλη απήχηση καθώς καθιερώνεται ως ένα μέσο ψυχαγωγίας του λαού εκείνης της εποχής.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Ύστερα από το Θέατρο Σκιών, ο Κινηματογράφος αποτέλεσε την επόμενη πολιτιστική καινοτομία για την Πάτρα. Η προβολή ταινιών καθιέρωσε τον

Κινηματογράφος ως το πιο διαδεδομένο μέσο ψυχαγωγίας της εποχής και προκάλεσε στους θεατές πολλές συγκινήσεις.

Το κεφάλαιο «Κινηματογράφος» αρχίζει από τον Δεκέμβριο του 1909 προκαλώντας έκπληξη στους Πατρινούς γι' αυτή την νέα μορφή διασκέδασης που καθιερώνεται.

Το Δεκέμβριο του 1909, στην πλατεία Όλγας στεγάζεται το κτήριο «Άστρ». Εκεί αρχίζουν να γίνονται εντατικές ετοιμασίες ώστε στην αίθουσα «Πολυθέαμα» να πραγματοποιηθούν οι πρώτες κινηματογραφικές προβολές. Έτσι κοντά στα Χριστούγεννα του 1909 ο χώρος είναι έτοιμος καθώς και ο πρώτος κινηματογράφος στην ιστορία της πόλης. Μπορεί τα πράγματα για το «Πολυθέαμα» να μην είναι αρκετά εύκολα, όμως η στήριξη από το κοινό το κάνει να έχει μεγάλη επιτυχία.

Ωστόσο ο μεγάλος σταθμός του σινεμά στην Πάτρα είναι η ίδρυση του IDEAL. Στην αρχική του μορφή φιλοξένησε εκτός από ταινίες και παραστάσεις.

Η επόμενη σημαντική κινηματογραφική έκπληξη για τους Πατρινούς ήλθε την άνοιξη του 1921. Τότε ξεκίνησε στα Ψηλά Αλώνια το θερινό σινεμά «Ζενίθ». Η πρεμιέρα του σινεμά έγινε στις 2 Ιουλίου με το έργο «Η οργή» και πρωταγωνιστές την Φρατζέλα Μπερτινί και τον Γουσταύο Σερένα. Οι πατρινοί εκτός από την «Οργή» είχαν την ευκαιρία να χειροκροτήσουν και να συγκινηθούν με την παράσταση «Αναχώρηση του βασιλιά από το Φάληρο για την Σμύρνη».

ΜΟΥΣΙΚΗ

Η πρώτη Μπάντα στην Πάτρα δημιουργείται αμέσως μετά την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους, γύρω στα 1828, ανήκει στο στρατό του Μαιζώνος και παιανίζει κάθε βράδυ στην Επάνω πόλη. Το πραγματικό ωστόσο απόκτημα της πόλης «γεννιέται» με την υποδοχή του Όθωνα (Ιούνιος 1839), το οποίο και για δεκαετίες ολόκληρες μέχρι το 1870 δίνει τις υπαίθριες συναυλίες του στην πλατεία Υψηλών Αλωνίων.

Στα τέλη του 19ου αιώνα καταγράφονται έξι διαφορετικές μπάντες: Η «Στρατιωτική», η «Ευτέρπη», η «Φιλαρμονική», ο «Ορφεύς», ο «Παναχαϊκός» (που είναι του ομώνυμου Γυμναστικού Σωματείου της μετέπειτα γνωστής Παναχαϊκής), και των Καθολικών. Στις αρχές του 20ου αιώνα, μέλη προερχόμενα κυρίως από την Φιλαρμονική, την Ευτέρπη και τους Καθολικούς συστήνουν νέον δυναμικό Φορέα τον οποίον επιδιώκουν να εντάξουν στο Δήμο ως «δημοσυντήρητον».

Όλα αυτά αποκαλύπτουν την πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη της πόλης. Η Πάτρα δηλαδή ακόμα και μέσα από την Μουσική θέλει να δείξει τον πλούτο που εκείνη την εποχή είχε. Βέβαια ακόμα ένα στοιχείο που φανερώνεται είναι ότι ο πληθυσμός της Πάτρας αγαπά την μουσική και δείχνει να την ενσωματώνει στην ζωή του.

Η Μπάντα των Πατρών αποτέλεσε το μόνο μουσικό σύνολο, ικανό να αντεπεξέλθει και να προσφέρει ανάλογα ακούσματα σε όλες τις εποχές και για όλες τις προτιμήσεις.

Έτσι τα μουσικά ακούσματα στις αρχές του 1900 προσαρμόστηκαν στην πάροδο του χρόνου (με την εμφάνιση του ραδιοφώνου) στις απαιτήσεις του προπολεμικού «ακροάματος», πέρασαν σε όλα τα είδη των μεταπολεμικών τραγουδιών και άγγιξαν με ιδιαίτερη ικανότητα όλες τις ευαίσθητες μουσικές πτυχές της εξελισσόμενης κοινωνίας.

ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

Το Πατρινό Καρναβάλι αποτελεί μια μορφή πολύπλευρης ψυχαγωγίας, καθώς συγκεντρώνει όλους τους παραπάνω τρόπους διασκέδασης. Μουσική, θεατρικές εικόνες, γέλιο και χορός είναι τα στοιχεία που υπερτερούν.

Το Πατρινό Καρναβάλι είναι η μεγαλύτερη αποκριάτικη εκδήλωση στην Ελλάδα. Μετρά 183 χρόνια Ιστορίας. Οι περισσότερες απόψεις συγκλίνουν στο ότι η αφετηρία του Πατρινού Καρναβαλιού υπήρξε ο πρώτος αποκριάτικος χορός μετά την απελευθέρωση, που δόθηκε το 1829 στην οικία του εμπόρου Μωρέττη. Όμως το Καρναβάλι όπως και οι περισσότερες

αποκριάτικες εκδηλώσεις στη Μεσόγειο και στα Βαλκάνια συνδέονται με αρχαίες παγανιστικές εκδηλώσεις και ιεροτελεστίες, όπως αυτές προς τιμή του Διονύσου. Θεωρείται, ότι καθοριστική συνεισφορά στην εξέλιξη του Καρναβαλιού είχαν οι Επτανήσιοι (1864) που με το κέφι, την ευρηματική διάθεση και τη ζωντάνια τους, έδωσαν άλλο χρώμα στις αποκριάτικες εκδηλώσεις στην Πάτρα, που λάμβαναν χώρα σε ταβέρνες και καφενεία. Επιπλέον, η διάθεση της πόλης με την αυξανόμενη ακμή του λιμανιού της και τις συχνές επαφές με τη Δύση και ιδίως με την Ιταλία, με τα περίφημα καρναβάλια της Βενετίας συνέβαλαν με τα χρόνια στη διαμόρφωση του Καρναβαλιού. Στη συνέχεια και ως συνέπεια της ευμάρειας της πόλης στα τέλη του 19^{ου} αι. οι καρναβαλικές εκδηλώσεις παίρνουν πιο σταθερά χαρακτηριστικά. Από την δεκαετία του 1870 εμφανίζονται τα πρώτα καρναβαλικά άρματα τα οποία στην αρχή ήταν κατασκευές των ιδιωτών αλλά μετά ανέλαβε ο Δήμος Πατρέων. Αργότερα, οικοδομείται το Θέατρο Απόλλων το οποίο φιλοξενεί αποκριάτικους χορούς. Το 1880 την ημέρα του Αγίου Αντωνίου κάνουν εμφάνιση οι πρώτες μπούλες (ομάδες μεταμφιεσμένων που τριγυρίζουν στις γειτονιές και με χιουμοριστική διάθεση κάνουν πλάκα στους φίλους κλπ). Όπως μαρτυρεί και ένας ιστορικός της εποχής της Μπελ Εποκ διοργανώνονται ωραία Καρναβάλια όπως τις χρονιές 1900, 1907, 1909 με την συμμετοχή για πρώτη φορά ατόμων κάθε κοινωνικής τάξης και καταγωγής. Την εποχή εκείνη τοποθετείται και η εμφάνιση του αυγοπολέμου με κέρνα αυγά γεμάτα κομφετί τα οποία έριχναν οι καρναβαλιστές από τα μπαλκόνια. Την αμέσως επόμενη δεκαετία, τα πράγματα δεν είναι ευνοϊκά για το Καρναβάλι καθώς αρχίζουν οι συνεχείς πόλεμοι και συγκρούσεις (Βαλκανικοί Πόλεμοι, Μικρασιατική εκστρατεία) στέλνουν τους άνδρες στο μέτωπο και φέρνουν στην πόλη οικονομική στενότητα και δυστυχία.

Στην Πάτρα εκείνες τις μέρες της αποκριάς αναβιώνουν πολλά έθιμα όπως:

- Μπούλες και μασκαράτες

Γύρω στα 1860 έκαναν την εμφάνισή τους στους δρόμους της Πάτρας οι «Μπούλες» που σηματοδοτούν την έναρξη του καρναβαλιού. Πρόκειται για πρόχειρα μεταμφιεσμένους πατριούς που διασκεδάζαν γυρίζοντας στους δρόμους της πόλης προκαλώντας και περιπαίζοντας τους περαστικούς αλλά και τους κατοίκους στις διάφορες γειτονιές. Φοράνε παλιά ρούχα, άχρηστα

καπέλα και άλλα ευτελή υλικά. Οι «μπούλες» ήταν μεταμφιεσμένοι που αντί για μάσκα στο πρόσωπο έβαζαν φούμο για να μην αναγνωρίζονται. Στόχος της περιπαικτικής διάθεσης των μασκαρεμένων ήταν και οι λαϊκοί γραφικοί τύποι της Πάτρας. Στα χρόνια του 1880 παρουσιάζονται πιο οργανωμένες μασκαράτες και εμφανίζονται τα πρώτα άρματα. Έτσι επικράτησε η συνήθεια οι πρώτες «μπούλες» να εμφανίζονται του Αγίου Αντωνίου ανεξάρτητα από το πότε θα άρχιζε το Τριώδιο.

- Μπουρμπούλια

Παραδοσιακό αποκλειστικό πατρινό έθιμο αποτελούν τα μπουρμπούλια. Απογευματινοί χοροί στους οποίους οι ντάμες προσέρχονται ελεύθερα, χωρίς εισιτήρια και χωρίς συνοδό αλλά με μαύρο φαρδύ και μακρύ ντύσιμο και μάσκα ώστε να μην αναγνωρίζονται και έχουν την πρωτοβουλία στην εκλογή καβαλιέρου στο χορό. Στα χρόνια που οι σχέσεις των δύο φύλων ήταν υπό αυστηρή επιτήρηση το μπουρμπούλι ήταν μια ετήσια απόδραση και τόπος πραγματικών αλλά και φανταστικών ερωτικών περιπετειών.

- Ο γάμος της Γιαννούλας της κουλουρούς

Η Γιαννούλα ήταν υπαρκτό πρόσωπο. Επρόκειτο για μια φτωχή κοπέλα που έζησε στην Άνω πόλη στην περίοδο πριν τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο και κύρια δραστηριότητά της ήταν η πώληση κουλουριών που της εξασφάλιζε τα προς το ζην. Ορισμένοι Πατρινοί εκμεταλλευόμενοι την αφέλεια της και τον ευφάνταστο χαρακτήρα, της έταζαν πως θα την παντρέψουν με τον πρόεδρο της Αμερικής Ουίλσον. Η σχετική φάρσα περιλαμβάνει την άφιξη του Ουίλσον με πλοίο στο λιμάνι και άνοδο του στην Άνω πόλη όπου θα τελούνταν και ο γάμος με την Γιαννούλα. Η εύπιστη κουλουρού υποδεχόταν τον υποτιθέμενο Ουίλσον που τον έντυναν πάντα με φράκο και ημίψηλο καπέλο. Αλλά ώσπου να αντιληφθεί η Γιαννούλα την ειρωνεία της στιγμής, το πλήθος των συγκεντρωμένων για τον γάμο είχε ήδη διασκεδάσει με την ψυχή του.

- Ο αυγοπόλεμος.

Γύρω στα 1910 τοποθετείται και η εμφάνιση του εθίμου του αυγοπολέμου με κέρινα αυγά γεμάτα κομφετί (κατασκευασμένα σε ειδικές μηχανές) τα οποία έριχναν οι καρναβαλιστές από τα μπαλκόνια.

ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Στην Πάτρα παράλληλα με το ξεφάντωμα του Καρναβαλιού, οι Πατρινοί έβρισκαν και άλλες αφορμές για να διασκεδάσουν. Αυτό έπαιξε καταλυτικό ρόλο στο να επικρατήσουν συνήθειες και έθιμα που βοήθησαν στην πολιτισμική εξέλιξη της πόλης. Οι πανηγυρισμοί όλων των ειδών έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά: τη θρησκευτική τελετή, την οινοποσία, τη μουσική το χορό το γλέντι.

- Το πανηγύρι των οινοπωλών:

Τη δεκαετία του 1870-1880 ορισμένες επαγγελματικές κατηγορίες οργανώνονται σε σωματεία. Το πρωτοπόρο σωματείο των οινοπωλών διοργανώνει το πιο δυναμικό τοπικό πανηγύρι. Το πανηγύρι των οινοπωλών ήταν το διασημότερο και πιο μεγαλοπρεπές από όλα τα πανηγύρια των σωματίων καθώς μεταλαμβάνουν το προϊόν του σκανδαλοποιού θεού Διόνυσου, έτσι το πανηγύρι ήταν πάντα το πιο άτακτο. Πραγματοποιούνταν κάθε χρόνο στις 10 Μαΐου στην εξοχή, 10 χλμ νοτιοδυτικά της πόλης.

- Η πανήγυρη των κουρέων:

Διοργανώνεται παρόμοιο πανηγύρι με αυτό των οινοπωλών όμως χαρακτηρίζεται ως «φιλήσυχο» και γίνεται την ίδια εποχή σε μικρό εκκλησάκι.

- Το εν γηροκομείω συμπόσιο των εμπόρων:

Οι έμποροι παραθέτουν ένα συμπόσιο στην εξοχή, στο λόφο της Παναγιάς της Γηροκομίτισσας. Πρόκειται για μια εορταστική εκδήλωση παραδοσιακής μορφής με πιο πρακτικούς στόχους αλλά στη συνέχεια αποκτά Ευρωπαϊκή μορφή.

Ακόμα κάθε μορφής θρησκευτική τελετή ή εορτή συνοδεύονταν από μουσική. Κάποιες από αυτές είναι:

- Το πανηγύρι της μονής Ομπλού:

Στην μονή του Ομπλού λάμβανε χώρα μια πανηγυρική εκδήλωση με τοπικές μνήμες της επανάστασης του 1821 στην οποία τα όργανα ήταν εγχώρια και η διασκέδαση καθ' ομάδας.

- Τα Χριστούγεννα των καθολικών και των διαμαρτυρούμενων:

Το 1880 περίπου τα Χριστούγεννα εορτάζονταν στον Ι.Ν. Αγίου Ανδρέα με κοινή ιεροτελεστία καθολικών και διαμαρτυρούμενων. Οι αοιδοί και οι μουσικοί Θιάσου προσφέρθηκαν να ψάλλουν αποδίδοντας ιδιαίτερη λαμπρότητα στην τελετή.

- Χριστουγεννιάτικα κάλαντα:

Οι μουσικοί των δύο φιλαρμονικών τραγουδούσαν στους δρόμους της Πάτρας τα κάλαντα και πολλές φορές δεν έλειπαν οι λαϊκοί με τα τραγούδια τους και τα εγχώρια όργανα.

- Το ολοκαύτωμα του Ιούδα :

Το απόγευμα της Κυριακής του Πάσχα όταν τελείωνε η Ακολουθία της Αγάπης στο προαύλιο του Ι.Ν. Αγίου Ανδρέα συγκεντρωνόταν το πλήθος των πιστών για να κάψουν τον Ιούδα. Ο Ιούδας ήταν ομοίωμα ανθρώπινου σώματος από άχυρα που έμοιαζε με τα σκιάχτρα στα χωράφια των αγροτών.

- Η Εορτή της γέννησης της Θεοτόκου:

Αποτελούσε ένα ακόμα λαμπρό πανηγύρι που γινόταν στις 8 Σεπτεμβρίου στο ναό Παντανάσσης. Χαρμόσυνα χτυπήματα των καμπανών της εκκλησίας «για το καλό» άρχιζαν λίγες μέρες πριν τη γιορτή και έφταναν την παραμονή στο αποκορύφωμά τους, ενώ κατά τη διάρκεια της νύχτας ηχούσε το γοργό διπλοκάμπανο στις Παντάνασσας.

- Λαμπάδα του Αϊ Γιαννιού

Στις 24 Ιουνίου(παραμονή της γιορτής του Ιωάννη του Προδρόμου) όταν έφτανε το σούρουπο οι γειτονιές άναβαν φωτιές στα σταυροδρόμια πάνω από τις οποίες πηδούσαν οι νέοι. Οι φωτιές αυτές ονομάζονταν «λαμπάδα του Αϊ – Γιαννιού» και αποτελούσαν αντικείμενο συναγωνισμού των νέων για το ποιος θα κατόρθωνε να πηδήξει, όταν οι φλόγες είχαν φτάσει πολύ ψηλά.

- Το αμίλητο νερό

Το απόγευμα της παραμονής του Αϊ Γιαννιού πολλές ανύπαντρες νέες, συγκεντρώνονταν σ' ένα σπίτι και προμηθεύονταν αμίλητο νερό. Έριχνε η κάθε μία στο νερό, κάποιο δικό της αντικείμενο. Σκέπαζαν με κόκκινο πανί το δοχείο και το κλείδωναν σε ένα μπαούλο ή κασέλα τραγουδώντας ένα δίστιχο: «Κλειδώνουμε τον κλείδωνα με τ' Αϊ Γιαννιού τη χάρη,

κι όπου τύχει ριζικό καλό ας έρθει να το πάρει .»

Ανήμερα της γιορτής ξεκλείδωναν το μπαούλο και τραγουδώντας πάλι χαρούμενα δίστιχα έβγαζαν το δοχείο με τα ριζικάρια. Όταν το δίστιχο τέλειωνε, τραβούσαν ένα ριζικάρι, και για την κοπέλα στην οποία ανήκε , ίσχυε το δίστιχο που είχε προηγηθεί.

Από το 1900 και μετά ο πληθυσμός της Πάτρας μειώνεται, η κοινωνία γίνεται πιο κλειστή και λιγότερο ανεκτική, επειδή η πόλη αρχίζει να χάνει το σημαντικό της ρόλο ως λιμάνι στη νέα εμπορική κατανομή της Μεσογείου και της Ελλάδας. Για αυτό τον λόγο χάνεται σιγά- σιγά η δύναμη και η αυτοπεποίθηση της.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Πάτρα της περιόδου 1880-1920 διανύει ίσως την καλύτερη της περίοδο καθώς αναπτύσσεται σημαντικά σε πολλούς τομείς. Έτσι λοιπόν παρατηρείται ιδιαίτερη άνθηση στον πολιτιστικό τομέα με τη δημιουργία νέων θεσμών και εθίμων αλλά και με την τήρηση παραδοσιακών εορταστικών τελετών. Έχοντας σύμμαχο την παράλληλη οικονομική ανάπτυξη της πόλης οι εορτασμοί, τα πανηγύρια αλλά και το Πατρινό Καρναβάλι, είχαν χαρακτήρα πρωτοποριακό σε μία εποχή όπου όλα φάνταζαν υπέροχα στην Πάτρα.

Βέβαια από την πολιτισμική άνθηση δεν θα μπορούσε να λείπει το Θέατρο, το Σινεμά και φυσικά το Θέατρο Σκιών, τα οποία αποτέλεσαν μια πολιτισμική καινοτομία. Το Πατρινό κοινό αγκάλιασε και τα τρία είδη θεάματος που έθεσαν τις βάσεις για την διεκδίκηση της πολιτισμικής πρωτοπορίας στην δυτική τουλάχιστον Ελλάδα, εκ μέρους της Πάτρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

▶ Στιβανάκη, Ε. (2001). Θεατρική ζωή, κίνηση και δραστηριότητα στην Πάτρα 1828-1900, Πάτρα, *περιτεχνών*.

▶ Μαρασλής, Α. (1978). Πάτρα 1900, Πάτρα, *περιτεχνών*.

▶ Κακούρη, Α. (2008). Πριμαρόλια, *Βιβλιοπωλείον της Εστίας*.

▶ WWW.web-greece.gr/achaia/patra.gr

▶ WWW.e-patras.gr

▶ WWW.dipethepatras.gr

▶ www.paliapatra.gr